

KORTE BIJDRAGEN

HET BEWOGEN LEVEN VAN DE
AKKERANDOORN

Het is niet aan een ieder gegeven om jaarlijks vele tientallen "inheemse" planten van een rode lijst-soort uit de grond te rukken en zich er nog in te verheugen ook. Een op het eerste gezicht trouwens nogal merkwaardig gedrag voor een natuurliefhebber.

Plaats van handeling: onze groentetuin ("een erf in Giekerk") op de hoge zandgronden; Jaargetijde: augustus/september; Betreffende plant: Akkerandoorn *Stachys arvensis*.

Akkerandoorn in de moestuin

foto Janneke Groeneboer

De Akkerandoorn is een vrij onbekend akkeronkruid uit de familie der Lipbloemigen *Labiatae*. De tamelijk onaanzienlijke plant heeft een niet erg stevige vierkante stengel, vrij rond, gekarteld en enigszins hartvormig blad en bloeit met kleine bleekroze bloempjes. Vrij staand blijft de Akkerandoorn tamelijk laag, 10-30 cm. Tussen hoge gewassen groeit de Akkerandoorn vaak mee omhoog naar het licht en kan dan wel 30-60 cm lang worden.

Vanaf 1979, sinds we in Gytsjerk wonen, ken ik de Akkerandoorn uit de moestuin. Pas in 1990 ontdekte ik op de FLORON-lijsten, dat de soort

genoteerd staat met een "R", behorende tot de rode lijst van bedreigde planten (categorie 3). De Atlas der Nederlandse Flora deel 2 (Mennema e.a. 1985) vermeldt de soort sinds 1950 in 22 uurhokken vooral in NO- en ZW- Friesland.

De Akkerandoorn is een éénjarige plant, die elk jaar uit zaad ontkiemt (foto). Ze behoort tot de akkeronkruidengemeenschap van de "hakvruchtenakkers", waartoe ook de Gele ganzebloem *Chrysanthemum segetum* behoort (Westhoff, 1970 en 1973). Volgens van Dale's Handwoordenboek zijn hakvruchten "knol- of wortel dragende gewassen, waaromheen men de grond wiedt (met de hak)". De grondbewerking van hakvruchtenakkers is (was) veel intensiever gedurende het seizoen dan op de "halmvruchtenakkers" met granen, waar niet meer gewied wordt na het hoger worden van het graan.

Akkerandoorn, jonge plant

foto Dick Goslinga

Wieden gedurende het seizoen, mits niet al te rigouzeus, blijkt de soort dan ook goed te doen. In onze wat slordige, veelkleurige moestuin wordt de grond twee- tot driemaal per jaar omgespit, in maart/april, in juli en gedeelten in september/october. Per teelt wordt er één- soms tweemaal gewied, waardoor de gewassen in elk geval een voorsprong krijgen op de andere planten. Eénmaal per jaar wordt, bij voorkeur in het najaar, geitemest aangebracht, die in het voorjaar ondergespit wordt. De Akkerandoorn ontkiemt in juli/augustus na de grondbewerking voor de tweede teelt (boerenkool e.d.). In het najaar worden uitgebloeide planten ondergespit of uitgetrokken en op de composthoop gedeponeerd. Zo blijft de plant in de kringloop. In de Friese Wouden was tot begin dertiger jaren veel gemengd bedrijf. De meeste boeren hadden wat bouwperceeltjes, waarop in wisselbouw gewassen als rogge, aardappelen, bieten, erwten en bonen werden verbouwd. Zo gebeurde het ook in de Trynwâlden. Gedurende de dertiger

Jaren schakelden steeds meer boeren over op veeteelt. De akkertjes verdwenen grotendeels uit het landschap. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam er nog een opleving vanwege de 'scheurplicht', waarbij elke boer werd verplicht om op een gedeelte van zijn land akkerbouw te beoefenen. Na de oorlog was het definitief gebeurd met de kleine akkertjes van het gemengd bedrijf op de zandgrond.

Vanouds zal Akkerandoorn aanwezig zijn geweest op de akkertjes van het gemengd bedrijf in de Trynwâlden en elders in de Friese Wouden, maar ongetwijfeld ook in moestuinen en volkstuinten. Tegenwoordig is de Akkerandoorn in de gangbare akkers nagenoeg verdwenen. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen en mechanische grondbewerking heeft het met de hand wieden grotendeels vervangen, met rampzalige gevolgen voor de akkeronkruiden.

Door floristen wordt de Akkerandoorn nog maar weinig gevonden. Misschien is het goed de blik eens te verleggen en een excursie naar de eigen achtertuin te overwegen, voor zover dat niet gedaan wordt. Of kijk eens in de omgeving. Moestuinen, volkstuinten, biologische tuinderijen lijken me kansrijke biotopen.

literatuur

- Mennema J. e.a. 1985. Atlas van de Nederlandse Flora deel 2: zeldzame en vrij zeldzame planten, Utrecht
- Westhoff V. e.a.. Wilde planten, deel 1, p. 179. 's Graveland, 1970.
- Westhoff V. e.a.. Wilde planten, deel 3, p. 125. 's Graveland, 1973.

Freek Nijland, Canterlandseweg 18, 9061 CC Gytsjerk.